

nasze odpowiedzi na postawione pytanie? Istotne jest, aby katecheta prowokował rozmowy między uczestnikami i żeby zmierzały one do formułowania uogólnień i wniosków.

Krok 5: PRZYGOTUJ KOMENTARZ KOŃCOWY, KTÓRY WYEKSPONUJE MYŚL PRZEWODNIĄ

Jak wykorzystać to, co zostało wypracowane przez uczestników? Jak uporządkować i pogłębić znaną przez nich odpowiedź? Jak dobrze zakończyć scenariusz? W poszukiwaniu odpowiedzi na to pytanie sięgnijmy do analogii. Warto spojrzeć na zakończenie filmu, epilog w sztuce teatralnej, ostatni rozdział w powieści kryminalnej czy puentę dowcipu. Zakończenie to powinno być coś, na co się czeka, co intryguje, co jest niespodzianką i zaskoczeniem, co utrzymuje w napięciu i niepewności. Tu następuje rozwiązanie zagadki, wyjaśnienie pojawiających się problemów, rozwiązanie konfliktów i rozładowanie napięcia. Jest to klucz do interpretacji wszystkiego, co było wcześniej. Zakończenie to „ostatnie słowo” twórcy, w którym „odkrywa karty”, wyjawia swój zamysł i wskazuje na przesłanie całości. Ono podkreśla to, co istotne, nadaje sens wszystkim elementom, a czasem rzuca zupełnie nowe światło na dotychczasową historię. Tu pojawia się coś nowego, co jest mocnym akcentem w konstrukcji całego dzieła. *Finis coronat opus*. Koniec wieńczy dzieło. Zakończenie jest kluczem do konstrukcji filmów, powieści, dowcipów. Ale jest to także ten fragment dzieła, który najmocniej oddziałuje na odbiorców: „Ostatnie 10 do 20 minut filmu wywiera najmocniejszy wpływ na amatorów kina”¹⁷.

Jak skonstruować dobre zakończenie „aktywizującego” scenariusza katechetycznego? Powinno odgrywać rolę analogiczną do puenty w dowcipie. Powinien to być kulminacyjny punkt katechezy, punkt zaskakujący. Zakończenie w katechezie aktywizującej należy tak skonstruować, aby została w nim wyeksponowana myśl przewodnia. Myśl ta jest przesłaniem katechezy i podstawą konstrukcji scenariusza. W zakończeniu powinna ona mocno „wybrzmieć”.

Ostatni etap pracy nad scenariuszem można określić jako puentę pochodzącą od katechety. Kiedy uczestnicy uporządkowali i pogłębili wypracowane przez siebie odpowiedzi, jest czas na „ostatnie słowo” katechety. Powinien on wtedy zwięzłe, treściwie i wyraziście wyeksponować myśl przewodnią katechezy, podkreślić istotę jej przesłania. W tym „ostatnim słowie” musi być coś nowego! To nie może być zwykłe powtórzenie wniosków uczestników. To musi być coś, o czym uczestnicy wcześniej nie wiedzieli albo czego nie dostrzegali w ten właśnie sposób. Bez tego elementu nowości zakończenie będzie wyblakłe i nijakie. To powinien być mocny akcent, swoiste „wyciągnięcie asa z rękawa”. Dlatego – tak jak w filmie, powieści, dowcipie – najważniejsze trzeba zostawić na koniec! Dopiero wówczas jest odpowiedni moment dla katechety do wypowiedzenia przez niego kilku najistotniejszych zdań. Cenne inspiracje – jeśli chodzi o puentę – można odnaleźć w sposobie, w jaki rabini konstruowali przypowieści. Przypowieść powinna kończyć się czymś, co określano jako *hiddusz* – nieoczekiwanym zwrotem w opowieści, rozwiązaniem zarysowanego wcześniej problemu, odsłonięciem zasadniczej idei narratora, odkryciem istoty jego zamysłu. *Hiddusz* jest bliski temu, co określano jako *koncept* w poezji barokowej, oraz temu, co dziś nazywamy *puentą*¹⁸. To

¹⁷ R. G. Frensham, *Jak napisać scenariusz?*, Kraków 1998, s. 144.

¹⁸ Por. J. Trela, *Przypowieści Jezusa a meszolim*, Lublin 1997, s. 58–59.

„ostatnie słowo” katechety powinno – z jednej strony – wyraźnie zamknąć całą pracę, być swoistą „kropką nad i”, z drugiej zaś – być impulsem otwierającym nowe perspektywy i pozwalającym uczestnikom przekroczyć osiągnięty przez nich poziom odpowiedzi. Patrząc na ten moment scenariusza z jeszcze innej perspektywy, należałoby powiedzieć, że powinien to być czas poświęcony głoszeniu kerygmatu, ukazywaniu „orędzia ratunku i ocalenia”, jakie kieruje do nas Bóg.

Katecheta ma tu do wyboru 3 możliwości. Jego „ostatnie słowo” może być uzupełnieniem odpowiedzi uczestników, zbudowaniem dla niej kontrastu albo zmianą jej kontekstu.

UZUPEŁNIJ ODPOWIEDŹ UCZESTNIKÓW

W tym typie puenty katecheta kontynuuje podsumowanie uczestników. Podkreśla jego najistotniejsze punkty. Ze swej strony dodaje coś nowego na zasadzie uzupełnienia, logicznej kontynuacji. To uzupełnienie powinno wskazywać na szerszy punkt widzenia. Może to być wskazanie na kontekst życiowy lub biblijny danej prawdy. Może to być także myśl biblijna, cytat czy aforyzm.

ZESTAW ODPOWIEDŹ UCZESTNIKÓW Z TEKSTEM ŹRÓDŁOWYM

W tym typie puenty katecheta zestawia odpowiedź uczestników z innymi treściami tak, aby stworzyć kontrast, który powinien być dla nich zaskakujący. Może wzbudzić dysonans poznawczy, sprowokować do myślenia i porównywania własnego sposobu myślenia z biblijnym. Taką kontrastową puentę może stanowić przykład zamieszczony poniżej.

CEL

Uczestnik zrozumie (...) myśl: zostaliśmy wszyscy ochrzczeni w jednym Duchu, aby stanowić jedno Ciało (1 Kor 12,13).

AKTYWIZACJA

- ◆ *Pytanie:* W jaki sposób – będąc na miejscu św. Pawła – zareagowałibyście na problemy w gminie Koryntu?
- ◆ *Metoda:* METAPLAN.
Uczestnicy otrzymują np. opis konfliktów w tej wspólnotce: „(...) zdarzają się między wami spory” (1 Kor 1,11); „Jest między wami zawiść i niezgoda” (1 Kor 3,3).
- ◆ *Oczekiwane efekty pracy:* Uczestnicy znajdą odpowiedź na pytania: Jak jest? Dlaczego nie jest tak, jak być powinno? Co robić?

PUENTA

- ◆ *Pytania do refleksji:* Jaki sposób reakcji byłby – waszym zdaniem – najlepszy? Co zrobilibyście na miejscu św. Pawła? Dlaczego?
- ◆ *Myśli do podsumowania:*
  - ◇ Św. Paweł przekonywał, że zostaliśmy wszyscy ochrzczeni w jednym Duchu, aby stanowić jedno Ciało (1 Kor 12,13).
  - ◇ Św. Paweł rysował przed oczyma Koryntian obraz miłości chrześcijańskiej (1 Kor 13).
  - ◇ Św. Paweł ostro potraktował pewne zjawiska w gminie Koryntu.

ZMIENIĆ KONTEKST ODPOWIEDZI UCZESTNIKÓW

W tym typie puenty katecheta wskazuje na zupełnie nieoczekiwany aspekt sprawy, „ustawia” odpowiedź uczniów w nowym, zaskakującym kontekście. Przykładu takiej puenty możemy poszukać w katechezie, jaką przeprowadził prorok Natan. Jedynym jej uczestnikiem był Dawid, król Izraela. Celem Natana było to, aby Dawid uznał swój grzech – uwiedzenie Batszeby i zabójstwo jej męża Uriasza. Tak skonstruował swoją katechezę, aby to Dawid – na ile to możliwe – sam doszedł do tego wniosku. Natan opowiedział mu historię pewnego biedaka, który został skrzywdzony przez bogacza. Dawid ocenił bogacza i skazał go na śmierć. Wówczas Natan zmienił kontekst tej oceny: „(...) ty jesteś tym człowiekiem” (por. 2 Sm 12,1–13). W jaki sposób można wykorzystać tę inspirację? Oto przykład:

CEL

Uczestnik zrozumie (...) myśl: nie krzywdź drugiego¹⁹.

WPROWADZENIE

Katecheta opowiada historię, jak jeden człowiek skrzywdził drugiego.

AKTYWIZACJA

- ◆ *Pytanie:* Co napisalibyście do krzywdziciela, będąc na miejscu skrzywdzonego?
- ◆ *Metoda:* TELEGRAM.
Katecheta prosi uczestników o wejście w rolę skrzywdzonego i napisanie telegramu do krzywdziciela. W piśmie tym uczniowie mają wyrazić swoją ocenę czynu krzywdziciela i emocje z tym związane.
- ◆ *Oczekiwane efekty pracy:* Uczestnicy bardzo krytycznie ocenią krzywdziciela, wyrażą też swój gniew.

PUENTA

- ◆ *Pytania do refleksji:* Jak oceniacie postępowanie krzywdziciela? Dlaczego?
- ◆ *Myśli do podsumowania:*
  - ◇ Katecheta bierze do ręki wszystkie telegramy i patrząc na uczestników, stawia pytanie: Czy ktoś z *nas*²⁰ chciałby otrzymać w życiu taki telegram?

Zamknięcie ze strony katechety ma tu charakter zaskakujący. Następuje zmiana kontekstu całości pracy. Dotychczasowe wypowiedzi uczestników zajęć są postawione w zupełnie nowym świetle. Mogło się im wydawać, że oceniają innego człowieka, tymczasem okazało się, że ta ocena dotyczy ich samych. Końcowy „manewr” katechety to sprowokowanie uczestników do samodzielnego odkrycia przewodniej myśli katechez, do odkrycia jej „drugiego dna”. Taka zmiana kontekstu to swoista „zmyła”. Parafrazując scenarzystę filmowego P. Wereśniaka, można powiedzieć: „Trzeba uczestników zajęć kochać, szanować, grać z nimi i...

¹⁹ Autorem pomysłu jest ks. Z. P. Maciejewski. Inna wersja scenariusza opartego na tym pomysłu por. s. 544.

²⁰ Ważne w tym pytaniu jest to, aby katecheta skierował je nie tylko do uczestników zajęć, ale także do siebie. To pytanie dotyczy każdego z nas – bez wyjątku. Gdyby katecheta zapytał, czy ktoś „z was” chciałby otrzymać taki telegram, postawiłby siebie w pozycji „moralnej wyższości” wobec uczestników zajęć.

zmylać”²¹. Stosując puentę tego typu, katecheta nie poucza i nie moralizuje, ale prowokuje do myślenia. Taka „zmyła” ma wybić uczestników z ich utartego toku myślenia i doprowadzić do odkrycia czegoś istotnego.

Krok 6: PRZYGOTUJ WPROWADZENIE, KTÓRE STWORZY KONTEKST DO POSTAWIENIA PYTANIA

W dotychczasowych analizach poruszaliśmy zagadnienia związane z konstruowaniem aktywizacji i puenty. Teraz zajmiemy się początkiem scenariusza. Jest to wydzielona część wstępna, swoisty prolog, który poprzedza aktywizację. Można tę część nazwać wprowadzeniem. Podejmujemy to zagadnienie dopiero teraz, ponieważ scenariusz katechezy – tak jak scenariusz filmu – bardzo często pisze się „rakiem”, czyli „od tyłu”²². Jak dobrze skonstruować wprowadzenie?

Pierwszym zadaniem wprowadzenia jest przygotowanie uczestników do samodzielnej pracy podczas aktywizacji, czyli do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na postawione pytanie. Stąd wniosek, że wprowadzenie powinno być ukierunkowane na pytanie, jakie katecheta chce postawić uczestnikom. Ma być ono „punktem przyciągania” całego wprowadzenia. Katecheta powinien tu podać informacje potrzebne uczestnikom do głębszego zrozumienia pytania, jakie zamierza im postawić. Innymi słowy, chodzi o zarysowanie sytuacji problemowej, o swoistą „rozgrzewkę” przed przystąpieniem do pracy. Celem jest ukazanie tego, co istotne, podobnie jak prolog w sztuce teatralnej przedstawia bohaterów i główny temat całości²³.

Drugie zadanie wprowadzenia to przygotowanie gruntu pod myśli, jakie katecheta chce wyeksponować w puencie. We wprowadzeniu katecheta powinien „otworzyć kłamrę”, którą zamknie w zakończeniu katechezy. Na czym polega kłamra? Jeśli w sztuce teatralnej w prologu widzowie widzą strzelbę wiszącą na ścianie, to w zakończeniu sztuki powinna ona wystrzelić. Czasami w pierwszych scenach filmu pojawia się zdanie, które naprowadza widza na główny „nerw” filmu, a potem wraca – nieco zmodyfikowane – w ostatnich jego scenach²⁴. W muzyce bywa tak, że pierwszym i ostatnim elementem utworu jest ten sam dźwięk²⁵. Kłamra jest także stosowana w powieściach²⁶.

We wprowadzeniu katecheta ma przygotować grunt do postawienia pytania głównego i otworzyć kłamrę, która otoczy aktywizację. Jednocześnie musi to zrobić w taki sposób, aby przyciągnęło uwagę uczestników, aby ich zaintrygowało. Przyciągnięcie i utrzymanie uwagi nie jest łatwe. Można powiedzieć, że jest

²¹ P. Wereśniak, autor scenariusza *Kilera*, radzi tym, którzy zabierają się do pisania scenariuszy filmowych: „Widzowie kochają zmyły. (...) Trzeba widza kochać, szanować, grać z nim i... zmylać. Kino kocha zmyły” (P. Wereśniak, *Alchemia scenariusza filmowego*, dodatek do miesięcznika „Film” 5/2000, s. 25).

²² R. G. Frensham, dz. cyt., s. 142.

²³ Uczestnicy nie muszą otrzymać podczas wprowadzenia wszystkich informacji, potrzebnych do poszukiwań. Część z nich może im zostać przedstawiona na powielonych kartkach jako materiał do pracy w grupie.

²⁴ Zdanie, które pojawia się na początku filmu, a potem w scenie końcowej, określane jest mianem „zdanie-klucz”. Wskazuje ono na „ideę, której poświęcony jest scenariusz. Dla przykładu: »Byłem częścią czegoś. Przynależałem...«. (*Chłopcy z ferajny*); »Bądź ostrożny między Anglikami« (*Świadek*)” (por. tamże, s. 120–123).

²⁵ Zabieg ten wykorzystywali m.in.: Bach i Beethoven.

²⁶ Np. pytanie postawione przez bohatera w pierwszym akapicie *Łagodnej* wraca, nieco zmienione, w akapicie ostatnim (por. F. Dostojewski, *Łagodna*, Warszawa 1982, s. 7 i 55).